

УДК 821.163.41.09-7 Домановић Р.
821.163.41.09-13:398
371.3.:821.163.41-13:398
https://doi.org/10.18485/kij.2018.65.1_2.15

МИОДРАГ Д. МЛАДЕНОВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет, студент докторских студија

Оригинални научни рад

Примљен: 17. 03. 2018.

Прихваћен: 26. 05. 2018.

КОМПАРАТИВНО ПРОУЧАВАЊЕ ЛИКА МАРКА КРАЉЕВИЋА У УСМЕНОЈ ТРАДИЦИЈИ И САТИРИ

У овом раду се показује како се поредбена или компаративна метода може веома успешно примењивати у настави српског језика, на примеру тумачења епског лика Марка Краљевића у усменој традицији и у Домановићевој сатири *Краљевић Марко по други пут међу Србима*. Закључци до којих се долази оваквим наставним приступом шире читалачко разумевање литерарне карактеризације епског јунака и употпуњују разумевање текстова народне и ауторске књижевности, који су предмет обраде.

Кључне речи: Марко Краљевић, Радоје Домановић, сатира, усмена традиција, компаративно проучавање.

Поредбена или компаративна метода има вишеструки значај у настави. Као део логичких метода, она подстиче мисаону активност ученика. Њеном применом у наставном процесу ученици стичу систематичан и проширен увид у особености појава које се доводе у компаративни однос, уочавају њихове сличности и разлике. Поредбена метода се може веома успешно примењивати у настави српског језика како би ученици што боље уочили и схватили разлике међу различитим језичким појавама, а посебно је продуктивна у настави књижевности.

Компаративни приступ у настави књижевности може се реализовати и на часовима обраде и приликом утврђивања градива или његове систематизације, а могућности његове примене су неисцрпне. Преко конкретних примера корисно је подстицати ученике да уоче сличности и разлике међу ликовима из усмене традиције и ауторске књижевности (у овом раду конкретан приступ показаће се на примеру поредбеног сагледавања лика Марка Краљевића у усменој традицији и Домановићевој сатири *Марко Краљевић други пут међу Србима*).

---

*miodragmladenovic@gmail.com

Књижевна дела се могу упоређивати и са позоришним, филмским, радијским или телевизијским остварењима, али треба водити рачуна да се најпре приступи читању самог дела како се не би спутала ученичка машта.

Најчешћи и вероватно најпродуктивнији вид поредбене методе јесте онај који се односи на вредносне чиниоце у оквиру једног или више дела: мотиви, теме, ликови, стилска обележја, идејни слој и слично. Такође, корисно је подстицати ученике да уоче сличности и разлике у лику Марка Краљевића у усменој традицији и Домановићевој сатири *Краљевић Марко по други пут међу Србима*, о чему ће више речи бити нешто касније.

Дакле, могућности су неисцрпне, а на наставнику је да се одлучи за ону која ће бити најпогоднија за успешно остваривање наставних циљева. Примена поредбене методе подстиче ученике да функционално повезују наставне садржаје. Такође, даје изузетан допринос трајности ученичких знања и умења, будући да се уз њену помоћ могу успешно обнављати већ стечена и усвајати нова сазнања.

Притом се ученици истовремено оспособљавају да свестрано сагледавају свет књижевноуметничког дела, да му приступају на критички начин и увиђају да оно не представља изоловану појаву, већ део једне целовите књижевне и културне баштине.

У сусрет читању

Пошто хумор има изузетну улогу у мотивацији ученика,¹ неће нам бити тешко да ученике мотивишемо да читају Домановићева дела. Извори мотивације су многоструки: занимљиви садржаји Домановићевих дела, скретање пажње на то да његова дела обилују комичним ситуацијама, оним што су други рекли о овом писцу (на пример, Милован Витезовић), подсећање на сатирична дела која су у школи већ обрађивана, читање репрезентативног одломка на часовима српског језика и књижевности и слично. Међутим, када је реч о сатири *Краљевић Марко по други пут међу Србима*, већ сам наслов делује изузетно мотивишуће. Име овог великог јунака функционише као епска формула јер у себи обједињује целокупну његову епску биографију. Пошто су уживали читајући епске песме посвећене Марку Краљевићу, ученици ће свакако желети да сазнају шта прича која је тако насловљена може да им понуди. Тако ће бити мотивисани да на стваралачки и истраживачки начин прилазе делу и тиме ће бити створена добра радна атмосфера за његово ваљано тумачење.

Да би се компаративна метода успешно применила и ученици ваљано припремили за поуздано тумачење, они се морају упутити на читање које би се могло усмерити на следећи начин.

¹ О рецепцији хумористичке књижевности у настави и важности њеног тумачења видети у: Бајић, Љиљана. *Проучавање хумористичке прозе у настави*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

– Присетите се народних песама из циклуса о Марку Краљевићу. Прочитајте песму *Марко Краљевић и Вуча џенерал*. Обратите пажњу на стихове којима се описује физички изглед јунака и како они делују на младу Велимировицу. Присетите се Марковог митског порекла. У томе вам могу помоћи народна предања о овом великом јунаку. Пажљиво прочитајте песму *Смрт Марка Краљевића*. Упоредите како је његова смрт описана у песми, а како у предању.

– Пажљиво читајте Домановићеву приповетку *Краљевић Марко по други пут међу Србима*. Пренесите се у уметнички свет дела. Потрудите се да на појаве и догађаје у њему гледате из перспективе самих јунака. Пажљиво пратите Маркове поступке. Зашто се Марко враћа међу Србе? Запажајте како се он сналази у новонасталим ситуацијама. Проучите како остали јунаци реагују на његову појаву. Припремите се да говорите о томе шта вас је све насмејало и зашто. Чиме је писац постигао хуморне елементе у свом делу?

– Уочавајте сличности и разлике Марковог лика у усменој традицији и Домановићевој сатири. Означите та места и припремите се да о њима говорите на часу. Имајте у виду да се у овој сатири приказује време у обреновићевској Србији. Посебну пажњу обратите на то како је Марко приказан на почетку, а како на крају приповетке. Забележите важније поруке до којих сте дошли читајући ово дело и спремите се да их усмено образложите.

Добро формулисаним истраживачким задацима постићи ћемо да ученици, преко онога што им је познато, а уз то и занимљиво, сами откривају и усвајају нова сазнања. Са сатиром су се већ упознали, а сада ће имати прилике да самостално препознају којим се средствима Домановић служи градећи своје сатирично дело. Нека од њих су им већ позната јер су се са њима сусрели обрађујући дела која су наставним програмом била предвиђена пре тумачења дела овог писца. Стога ће се обнављати ученичка знања, и то не само о стилским особеностима сатиричне књижевности, већ и она која су стекли читајући и тумачећи дела народне епохе, као и знања из наше националне историје. Истовремено, ученици самостално или уз одговарајућу наставникову помоћ усвајају нове појмове као што су, на пример, архетип, травестија, анахронизам, антибајка и слично. Све ово можемо постићи усмеравањем њихове пажње на кључне елементе Домановићевог сатиричног остварења.

Сведочење о десакрализацији једног мита

Хумористичка књижевност омогућава да читалац непосредније уочава и просуђује појаве које дело тематизује. „За наставу је, међутим, важније што се преко хумора, комике и смеха подиже степен комуникативности књижевног дела са читаоцем, зато је хумористичка књижевност посебно важна за развијање читалачких навика и литерарног укуса код ученика. Она шири сазнајне видике, помажући да се на погодан начин упознају и уоче трајне вредности као што су оптимизам, хуманистички став, разумевање, толеранција” (Бајић 2008: 27). Уко-

лико добро усмеримо разговор о томе шта је ученике забавило и насмејало док су читали такво дело, они ће самостално тумачити и вредновати уметнички свет и стваралачке поступке у њему. Тиме ће се створити добра радна атмосфера у којој ученици неће бити спутани да износе своја запажања и самостално тумаче вредности књижевног дела.

Као књижевна врста, сатира има несумњиву васпитну, образовну и функционалну вредност у настави. Тумачење сатиричног текста подстиче ученике на критичко мишљење, спремност на проблематизовање литерарних и животних појава и њихово вредновање. Пошто смо ученицима дали задатке које би требало да обаве код куће, те претпостављамо да су прочитали избор народних песама о Марку, као и предање *Смрт Марка Краљевића*, можемо рачунати на то да су обновили битне моменте везане за епску биографију овог јунака, као и друштвене околности у којима се налазио и прилике у којима су настајале песме о њему.² Тиме ће бити створени повољни услови за компаративно тумачење Марковог лика у усменој традицији и Домановићевој сатири.

Пре самог тумачења приповетке, од ученика би се могло затражити да у кратко изложе ко је био Марко Краљевић. Претпоставља се да би њихово излагање могло изгледати овако:

Лик Марка Краљевића је један од најзначајнијих епских ликова српске усмене традиције. Епски лик Марка Краљевића је познат на широком простору, о њему се пева и приповеда и код Албанаца, Грка, Турака и многих других народа. За разлику од историје, у којој се мало зна о краљу Марку Мрњавчевићу, усмено стваралаштво нуди много више појединости из живота овог славног епског јунака. Епска поезија је сачувала сећање на Марка као сина краља Вукашина, Прилеп као место његове владавине, као и то да је био турски вазал. Међутим, у односу на малобројне историјске појединости, епски живот Марка Краљевића је веома богат. Овог јунака одликују изузетни епски атрибути од којих најупечатљивије место заузимају његов коњ, буздован и изузетна сабља. Марков карактер одликују две основне црте од којих једна истиче његову необичну снагу и јунаштво, а друга витешке и племените човечанске врлине. Он верно служи цару, хришћанској цркви и обичајима свог народа, брани правду, штити нејаке, помаже сиромашнима, бори се против зулума, а за образ и част је спреман и да погине.

Народна јуначка поезија је Марка Краљевића уздигла на ранг највећег и најславнијег јунака. Онакав какав је познат у нашој народној традицији, Марко заправо представља оличење свих добрих и рђавих страна нашег народа. Он је неустрашив, непобедив јунак, који је у смрт отишао заславши и на тај начин оставио отворен пут своме повратку који ће уследити након што за њега буду испуњени одређени услови.

² О компаративном проучавању Марковог историјског и легендарног лика видети у: Мркаљ, Зона. *Наставно проучавање народних приповедака и предања*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008, 288.

Имајући у виду све што је наведено, ученици ће свакако приметити да је баш један овакав јунак, какав је Марко, био потребан писцу да дочара сву духовну беду нашег народа тог времена.

У току часа разговор са ученицима би се могао усмеравати оваквим или сличним питањима.

– Који је моменат из Маркове епске биографије Домановић искористио? Како је представљена Маркова смрт у песми, а како у предању? Зашто се Марко враћа међу Србе? Зашто га они упорно дозивају?

– Како приповетка почиње? Чиме је она уоквирена? Какав је однос између Марка и Бога? Какав је то Бог? Упоредите га са оним из песме *Смрт Марка Краљевића*.

– Шта се дешава када Господ услиши Маркову молбу? Какав је то свет у који се Марко враћа? Како се он понаша у том свету? Како се понашају они који су га дозивали? У чему се огледа целовитост Марковог лика? Шта је код Домановића исто, а шта се разликује у односу на народну традицију? Где примећујете промену епског статуса? Пронађите примере у тексту.

– Шта Домановић представља у овој својој сатири? Чиме постиже хуморне елементе? Како Марко говори, где уочавамо промену, на шта нам то указује?

– Пронађите сцену збора. Шта се ту приказује? Зашто Марко изазива страх? Шта писац чини са легендом о овом великом јунаку? Како је изграђен свет овог хумористично-сатиричног дела? Зашто је Домановић изабрао баш Марка, а не неког другог епског јунака?

Наравно да се овакав след задатака не мора строго поштовати. Пожељно је да наставник своја питања прилагођава ситуацији која се одвија на часу, да не спутава ученичку мисао, већ ствара нове проблемске ситуације којима ће их упућивати на тумачење кључних појединости у тексту. Списак ових питања би се свакако могао модификовати, проширити додатним задацима и подстицајима који ће бити у складу са динамиком рада на часу. Оваквим начином тумачења ученици ће обнављати већ постојећа и усвајати нова сазнања до којих ће долазити самостално или уз одговарајућу наставникову помоћ. Рад на часу би се могао одвијати на следећи начин:

У свом сатиричном остварењу *Краљевић Марко по други пут међу Србима*, Домановић је пошао од завршеног, епски окамењеног лика, обликујући његову судбину од елемената легенде, посебно оне која се везује за необичну смрт овог јунака. У епском свету овај чудесни јунак, који се по много чему разликовао од других, морао је неизоставно доживети и необичну смрт. Слично јунаковом рођењу и његова физичка смрт се доводи у везу са божјом вољом и митским представама које истичу чудесне елементе његове карактеризације. Јунак над јунацима, какав је био епски Марко, не може погинути на мегдану (као што је обично случај), већ само *од Бога старога крвника*. Бог од кога Марко умире није хришћански Бог милосрђа и праштања већ *стари крвник*, што показује да се као Марков опонент јавља паганско божанство гнева и срдње; он је једини који може наудити јунаку дивовске снаге.

Најпознатији пример песама које певају о смрти Марка Краљевића, Вук је забележио од слепог певача Флипа Вишњића. *Смрт Марка Краљевића* је песма која нам показује до које мере певач и његови слушаоци имају у свести целокупност једне биографије која се разуме већ на нивоу именована јунака. Певач активира знања о целокупном животу овог јунака – умреће и неће му се знати за гроб. У песми су присутни трагови приче о смрти као одласку и могућем повратку; Марко умире тако што заспи. Ученици ће се свакако сетити да ова песма варира причу о клетви и благослову назначену у песми *Урош и Мрњавчевићи*. Марка ће достићи и клетва и благослов, умреће као јунак над јунацима и бити сахрањен без обележја.

За разлику од песничке легенде, у народним предањима је, између осталог, присутан и мотив о јунаковом вечном постојању. Верује се да је Марко још увек жив и да ће се, у тренутку када то буде било неопходно, поново појавити међу Србима.

Читајући ову сатиру, ученици су приметили да „за разлику од усмене традиције која полази од јунаковог рођења, тумачења његовог порекла и епских атрибута, Домановић Марка враћа из непостојања у постојање као већ изграђену фигуру, у позним годинама, са клишетираном епском карактеризацијом” (Сувајичић 2008: 128). С обзиром на то да је Марко био и остао упамћен онакав каквог га представља наша народна традиција, било би сувишно да Домановић у своме делу додатно карактерише овог славног и неустрашивог јунака.

Прича о Марковом повратку међу Србе уоквирена је његовим почетним и завршним разговором са Богом. Из њиховог дијалога звучи присност. Бог Марку не наређује, већ га саветује, а у томе се огледа разумевање божанске и херојске величине. Ученици увиђају да се овде Бог разликује од оног из епске песме. То више није неки страни противник, већ хришћански Бог који је, уз благу иронију, представљен као благи старац који удовољава Марковим молбама иако зна да су оне за њега штетне. Између ових оквира Домановић гради причу о сукобу између херојске и антихеројске визије света, стављајући их једну поред друге и једну наспрам друге. Контраст између ова два света писац гради на супротности менталитета јунака, али и другим битним елементима који разликују свет епског јунака од света малограђанске средине.

Непосредан повод Марковог повратка међу Србе назначен је у уводном делу приповетке. У тренутку безизлаза колектив јадикuje за изгубљеним царством. Срби Марка дозивају више од пет стотина година:

Плачемо ми јуначки и претимо, а душман се смеје; а ми се досетисмо у јаду Марка, па узесмо зивкати човека да устане из гроба, да нас брани и свети Косово. Зивкај данас, зивкај сутра, зивкај сваки час за сваишта: „Устани, Марко! Дођи, Марко!” „Погледај, Марко, сузе!” „Куку, Косово!” „Шта чекаш, Марко!” (98).³

³ Сви цитати са обележеним страницама из приповетке *Краљевић Марко по други пут међу Србима*, преузети су из књиге: Домановић, Радоје, *Сатиричне приповетке*, Београд: Рад, 1975.

Појединци ће Марка дозивати и у тренуцима личног очајања (након што сав новац потроше на опијање у механи). Упорно дозивање Марка, у коме колектив доследно истрајава, активираће јунакову молбу упућену Богу да га поврати међу живе како би свој народ избавио из јада у који је запао. Ученике треба подстицати да дођу до закључка да Домановић као централни проблем ове своје сатире поставља буђење архетипа спасиоца. Колектив који Марка дозива налази се у стању пасивности, затворен је свету аката и институција, незадовољан временом у коме живи. Он своју жељу за променом усмерава у прошла, имагинарна времена. То је њихов покушај буђења чврстог ослонца и сигурности, потреба за жестином с којом би требало живети и ослобођењем од терета учмалог времена у коме живе (Питулић 2010:182).

Након што Господ услиши Маркову гротескну молбу, он ће се као стар човек вратити у свет који је претрпео драстичне измене. То је постхеројски, депатетизован свет. Домановић слика ситуацију у којој свет не препознаје јунака у истој мери у којој јунак не препознаје свет.

И одједном, неким чудним начином, Марко се на свом Шарцу обрете на земљи. Окреће се око себе, разгледа предео, али никако да се разабере где је. Гледа Шарца. Јест, Шарца онај исти. Гледа топуз, сабљу; напоследку одело. Све исто сумње нема. Маши се тулумине. И она ту, пуна вином; ту су и лаки брашњеници. Све га уверава да је он, онај стари Марко, али никако да разазна где је. (99)

Епска целовитост Марковог лика огледа се у његовој јуначкој појави на коњу, у њиховом присном односу, као и јунаковој склоности ка испијању вина. У Домановићевој сатиричној приповеци овај епски јунак се налази у другачијем историјском времену од онога које је познавао. Уз алузије на стање у обреновићевској Србији уочавамо гротескну неслогу између јунака и света. Јунак се на овај свет враћа онакав какав је из њега и отишао, под пуном бојном опремом и на своме верном Шарцу. Такав Марко у овом свету постаје комичан и на неки начин излишан. Јунак и свет постају непотребни један другом.

Ученици ће свакако увидети да Домановић у своје дело уноси многе мотиве из епске традиције, али их даје у једном сасвим неепском кључу, што доводи до низа комичних ситуација. Запазиће да је промена епског статуса дата кроз промену у карактеризацији Маркових противника. Док су у јуначкој поезији противници по правилу Арапи, виле, разна полумитска бића или Турци, овде је случај другачији. Уместо страшних противника то је јадни велосипедиста, што представља пародију епског система вредности у коме противник мора бити достојан снази јунака.

Пије тако Марко и обзире се не би ли запазио кога познатог, док тек прозвижда поред њега један на велосипеду и, уплашен од Маркова чудна коња, одела и оружја, потера што брже може, осврћући се да види колико је већ далеко од опасности. Марко се, опет, највише препаде од чудна начина путовања и помисли да је каква утвара; али ипак се реши да се с тим чудовиштем пусти у борбу. (99)

Увидеће да ће се јунак за мегдан припремати идентично као што је чинио у епској поезији (крвав до очију, самур-калпак намиче на очи и слично). Али и

да Домановић уз пародијско-гротескне елементе вешто обесмишљава јунакову припрему, пародирајући притом форму класичног мегдана. Мегдан између расрђеног Марка и мирољубивог велосипедисте који се тог дана случајно нашао на путу овог дивовског јунака, завршиће се по Марка трагично. Ученици ће приметити да је финални исход мегдана дат описом какав се може наћи у појединим епским песмама:

Допаде Марко до њега, извади сабљу те му одече главу, метну је Шарцу у зобницу, па се певајући упуту оној путној механи; а онај остаде копајући ногама крај оне врашке справе. (100)

На сличну ситуацију наилазимо у песми *Марко Краљевић и Филип Маџарин*:

*Њоме ману, одс'јече му главу,
Па је Шарцу баци у зобницу,
Оде право двору Вилипову,
Те му оби бијелу ризницу,
Из ње Марко повадио благо,
Па отиде друмом певајући,
Оста Вилип ногом копајући (Карацић 2006: 313).*

Међутим, за разлику од усмене традиције, у сатири је овај Марков јуначки подвиг обојен елементима хумора. Ученике треба подстицати да увиде на који начин то Домановић постиже и да своје тврдње документују примером из текста. Они ће запазити да је такав ефекат постигнут ауторским коментаром који прати нарацију:

(Заборавих рећи да је и њу (врашку справу) Марко исекао, сабљом, оном истом што су је ковала три ковача са три помагача своја, те је за недељу дана удесили у оштрицу да може сећи камен, дрво, гвозђе, једном речју сваку амајлију.) (100–101)

Ученици ће свакако приметити и то да, пошто је Марко велики јунак и у епском свету се бори и са већим бројем непријатеља, Домановић не изоставља ни овај детаљ, па ће наш јунак побити и десетине пандура, а тек војска ће успети да га савлада.

Издавајући и тумачећи места која су их посебно насмејала, ученици ће долазити до закључака да су елементи хумора у овој сатири дати низањем пародије, гротескног и инверзије. Приметиће да Домановић заправо читав епски свет изврће на наличје.

Претпоставља се да ће им бити занимљив и начин на који Марко говори у тексту. У сцени у којој он разговара са механцијом наилазимо на пародијски интонирану језичку и метричку диглосију. У једном сасвим неепском свету, Марко се механцији обраћа епским десетерцем што ће неизоставно произвести комичан ефекат.

*– Ој бога ти, незнани јуначе,
чиј' су ово пребијели двори?
– пита га Марко.*

Незнани јунак муцка од страха, и једва на једване јаде објасни да је то путничка механа и да је он главом механџија. (101)

Говором народне епике Марко се обраћа Шарцу, виче за велосипедистом док јури за њим. Овакав начин говорења својствен је Марку, епски израз провлачи се кроз читаво дело више или мање уочљив. Приметно је да Домановић епски десетерац вешто уноси и у ауторску наравицу (Вученов 1983: 98).

Гонили се тако два пуна сата, па ни онај да утече, нити се даде Марку стигнути га. Догнаше се тако близу до једне ме'ане; кад то виде Марко, побоја се да му сасвим не утече у какав град, а беше му досадило јурити се, па му у том паде наум топузина.[...] (100)

Ученици ће приметити да је читав низ оваквих и сличних места заступљен у тексту. Ваљаним подстицањем запазиће и то да се, како прича одмиче, разарање легенде о овом јунаку појачава, па тако и језик који изражава хероичку визију света све више бледи док коначно не постане сасвим прозиран и потиснут. Након десетогодишњег тамновања, Марко ће све више говорити језиком средине у коју је доспео.

Промену у начину изражавања налазимо у ситуацијама у којима прерушен Марко пита пролазнике за Косово. У поменутих сценама, ученици ће лако уочити мотив искушавања који Домановић преузима из усменог стваралаштва. Претпоставља се да ће се ученици сетити песме *Марко Краљевић и Мина од Костура*, у којој ће Марко, прерушен у калуђера, са Мином пити вино, венчати га са својом љубом и на крају му одрубити главу како би му се осветио. Међутим, запазиће да у Домановићевој сагири овај мотив има функцију проверавања колективне свести појединца. Марко ће на своја питања добијати одговоре личне природе који су у складу са друштвеним статусом коме појединац припада. Тако ће на питање шта би било када би се Марко вратио међу живе сиромашни сељак, кога ће Марко срести док ради на њиви, одговорити да би га позвао да му помогне да окопа кукуруз, имућни сељак би му понудио доста вина, док угледни, лепо обучени господин из Београда због журбе у канцеларију неће имати времена да поприча са нашим великим јунаком.

Марко сретне другог, трећег. Кога год сретне, тако се махом сврши разговор са оним „Журим у канцеларију! Сервус, Марко!“ (117)

Марко схвата да је сан о Косову заменила институција канцеларије при чему постаје нервозан на ту *проклету канцеларију*. Разочаран, губи наду у свој успех и *једва је чекао да га бог поново позове на онај свет*. Ученици ће уочити да овај део приповетке показује да се Марко потпуно прилагодио средини, он губи свој идентитет и његов начин говора је сада сасвим другачији.

Тумачећи кључну сцену ове Домановићеве сатире, ученици ће долазити до следећих или сличних запажања:

Након очајања у које Марко запада после разговора са људима које сусреће на своме путу, Домановић ће нашег јунака сместити у ситуацију која одише привидном живошћу хероичке визије света. Писац Марка доводи пред патриотски збор преплављен изливима великог родољубља. Управо на овом месту Дома-

новић вешто разбија и последњу Маркову илузију о патриотизму и херојству његових потомака.

У нашој јуначкој поезији опис физичког изгледа јунака, његове раскошне јуначке опреме, одражава утисак који јунак оставља на противнике. Изузетан јунак какав је био Марко Краљевић, морао се одликовати и изузетном спољашношћу. Маркова појава, као и сам помен његовог имена, изазива страх. У песми *Марко Краљевић и Вуча џенерал*, младу Велимировицу *трољетна ухвати грозница* када угледа Марка. Стихови у којима она Вучи џенералу описује каквог је јунака видела можда су најбољи показатељ ефекта који Маркова физичка појава изазива у очима оних који га гледају:

*Сједи јунаку пољу широку;
У ледину копље ударио,
За копље је коња привезао,
А пред њиме стоји тулум вина;
Не пије га чим се пије вино,
Већ леђином од дванаест ока,
Пола пије, пола коњу даје;
Коњ му није каквино су коњи,
Веће шарен, како и говече;
Јунак није какви су јунаци:
На плећима ћурак од курјака,
На глави му капа од курјака,
Привезо је мрком јеменијом,
Нешто црно држи у зубима
колик јагње од пола године (Карацић 2006: 286).*

Домановић ће таквог Марка сместити у оквир једног сасвим антихеројског света, што ће услед њиховог обостраног непрепознавања довести до низа комичних ситуација. Приликом сусрета са Марком онај исти колектив који га је са толиким жаром призивао показаће страх. Механција кад уледа Марка тресе се од страха као у најжешћој грозници, клецају му ноге, разрогачио очи, а пребледео као мртавац. Кога год сретне на путу, онај стуте и стане као укопан, избечи очи од страха, обазре се лево, десно, па као смушен устукне преко јендека или врзине. Најгласнији говорник на збору ће од страха пред Марком пребледети, дрхтати као у грозници и пасти као свећа. Међу читавим збором настаје кукњава и очајнички позиви у помоћ и слично. Сваки њихов сусрет завршава се у средској канцеларији где појединци у паничном страху долазе са тужбом о покушају убиства. Марков сусрет са овом институцијом постаће по њега погубан, биће осуђен на смрт, а затим на десет година затвора.

Ученике треба усмеравати да дођу до следећих закључака поводом тумачења:

Домановић у своје дело уноси легенду о овом изузетном јунаку користећи је да прикаже стање у обреновићевској Србији, при чему ту исту легенду деградира. Од самог почетка овог сатиричног остварења уочава се зачетак постепеног пропадања Марковог величанственог јуначког лика. Међутим, кључно је да Маркова дехероизација не представља последицу његових поступака, већ духа времена и менталитета у који је доспео. Буђење архетипа спа-

сиоца би требало да доведе до личног и националног оздрављења датог колектива, међутим, у околностима у које га Домановић поставља оздрављење није могуће. Страх приликом сусрета са Марком настаје из потребе за прикривањем правог идентитета. Колектив у коме се наш јунак нашао није у стању да прихвати напор који то оздрављење носи са собом, што ће свакако угасити илузију о спашавању, при чему се духовни раст колектива зауставља.

Писац из усмене традиције Марка преузима са свим његовим слабостима и врлинама и као такав он ће морати да доживи извесну трансформацију која ће бити оличена у комичној супротности између архаичног и савременог света. Наш писац ће у својој сатири користити препознатљиве мотиве из наше усмене епике, али ће их употребити у једном сасвим другачијем кључу. Тако ће јунак на почетку бити у пуној епској снази док ће се његов боравак у свету коме ни по чему не припада завршити неизбежном пропашћу у коју ће са собом повући и свог коња. Марко ће завршити као *пандур*, а потом и у лудници, Шарац ће вући трамвај. У садржају ове сатиричне приповетке учачамо да долази до деградације Маркових епских атрибута, као и до потпуне десакрализације мита о овом великом јунаку.

Марко, усамљен, без иког свог, без побратима који имају битан статус у нашој усменој традицији, бесциљно лута Србијом. Испред њега путује песма о слави, али се она јавља као иронични анахронизам у једном новом времену које је заборавило дане славних мегдана. Премештен из света епских јуначких песама у један сасвим неепски свет који не захтева динамику епског живота, Марко ће неминовно доживети сукоб са светом, али и са самим собом, покушавајући да пронађе разлоге својих неуспеха. У уводном делу приповетке осликан је Марков силазак са коња што симболично представља његов излазак из сигурности јуначког мита. Он постаје усамљен и препуштен ситуацијама које прате време у коме се он не сналази. Трагикомичност његовог лика заснива се на распућености епског јунака која проистиче у његовој немогућности да се отргне из епског оквира на који је навикао. Марко не види своју трагичну заблуду да они који су га дозивали да им притекне у помоћ и освети Косово заправо нису то стварно желели.

Марков повратак међу Србе Домановићу је послужио да би приказао морал датог колектива. Његова критично-сатирична жаока је усмерена на националну елиту и правни систем у обреновићевској Србији. Пролазећи кроз различите околности, наш јунак ће постати комичан, али и несрећан и разочаран јер његов морал не зна за лицемерство. Писац слика психолошко стање колектива у тадашњој Србији, његову немогућност да изађе из оквира политичке институције и тиме доживи духовно оздрављење. Упутивши Господу молбу да га поврати међу живе, овај епски херој ће се из потпуне сигурности и заштићености преместити у неизвесности животних токова једног лицемерног друштва и притом постати своја сопствена жртва.

Из свега проистиче да је компаративна анализа Марковог лика вишеструко функционална. Оваквим начином обраде у компаративни однос се не доводе само усмена традиција и Домановићева сатира већ и историјски лик Марка

Краљевића и његова епска биографија. Потом, када је реч о смрти овог јунака, компарирају се народна песма и предање. Затим ће се у поредбени однос довести и јунак на почетку и крају приповетке. Такође, када је реч о богу, у компаративни однос ће се поставити и знања из старе српске религије и хришћанства. У корелацијски однос ће се свакако довести и знања из националне историје (Србија у доба владавине Обреновића), али и о претходно проучаваним писцима из епохе реализма.

Применом овог принципа ученици ће на једном часу обновити претходно стечена знања из различитих области, биће мотивисани да активно учествују у раду на часу, да богате своја ранија искуства и откривају нова сазнања. Развијаће се њихова способност уочавања аналогичности и критичког просуђивања појава у тексту.

Ученици ће свакако бити мотивисани да прочитају и остала дела Радоја Домановића, али и других писаца у којима се јавља исти овај епски великан (Марко код Јована Стерије Поповића и Борислава Михајловића Михиза), као и она у којима се уместо Марка јављају други епски јунаци (Бановић Страхиња, Милош Обилић, Хасанагиница). Тиме ће се развијати ученичка љубав према књижевности и њихова читалачка активност.

Такође, подстицањем ученика да напишу нешто на сличну тему, а претпоставља се да би им таква идеја могла бити веома занимљива и инспиративна, развијаћемо њихову креативност и стваралачку машту.

ЛИТЕРАТУРА:

Бајић 2004: Љ. Бајић, *Одабране наставне интерпретације*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Бајић 2008: Љ. Бајић, *Проучавање хумористичке прозе у настави*, Београд: Завод за уџбенике.

Вученов 1983: Д. Вученов, *Домановићева сатира као приповетка*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Домановић 1975: Р. Домановић *Сатиричне приповетке*, Београд: Рад.

Деретић 2007: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Зрењанин: Sezam Book.

Златковић 2006: И. Златковић, *Епска биографија Марка Краљевића*, Београд: Рад.

Илић 1998: П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси: методика наставе*, Нови Сад: Змај.

Максимовић 2000: Г. Максимовић, *Домановићев смијех*, Београд: Слободна књига.

Мркаљ 2008: З. Мркаљ, *Наставно проучавање народних приповедака и предања*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Николић 2006: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Протић 1972: М. Протић, *Српска књижевност у књижевној критици — епоха реализма*, Београд: Полит.

Поповић 2007: Т. Поповић, *Речник књижевних термина*, Београд: Logos Art.

Павловић 2008: М. Павловић, *Припремање наставника и ученика за тумачење књижевних дела*, Београд: Завод за уџбенике.

Питулић 2010: В. Питулић, *Трагом архетипа: од усмене ка писаној речи*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Стефановић 1972: В. Стеф. Караџић, *Етнографски списи*, Београд: Просвета.

Стефановић Караџић 2006: В. Стеф. Караџић, *Српске народне пјесме*, приредила Снежана Самарџија, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Сувајић 2008: Б. Сувајић, „Краљевић Марко по други пут међу Србима: епска биографија као искушавање жанра”, у: *Лако перо Радоја Домановића*, Крагујевац: Кораци.

Miodrag D. Mladenović

COMPARATIVE STUDY OF THE CHARACTER OF MARKO KRALJEVIC IN THE
TRADITION AND SATIRES OF LITERARY WORK IN TEACHING

Summary

The paper shows how the comparative method can be highly successfully applied in teaching the Serbian language on the example of interpreting the epic character of Marko Kraljević in the oral tradition and in Domanović 's satire *Marko Kraljević Among the Serbs For the Second Time*. The conclusions drawn by using such a teaching approach extend readers' understanding of the literary characterization of the epic hero and complement the understanding of the folk and written literature which are the subject of processing.

Key words: Marko Kraljević, Radoje Domanović, satire, oral tradition, comparative study.